

Politikas ieteikumi, kā panākt efektīvas un ekonomiski dzīvotspējīgas iepakošanas atkalizmantošanas sistēmas

POLITIKAS IETEIKUMI
– 2023. GADA JŪLIJS

**Searious
BUSINESS**

**#GET
BACK**

Materiāla veidotāji

Autori

Larissa Copello, patēriņa un ražošanas risinājumu aktīviste organizācijā “Zero Waste Europe”

Joan Marc Simon, “Zero Waste Europe” vadītājs un dibinātājs

Redaktori

Nathan Dufour, atkalizmantošanas sistēmu vadītājs organizācijā “Zero Waste Europe”

Willemijn Peeters, “Searious Business” dibinātāja

Emma Samson, mārketinga komunikācijas vadītāja uzņēmumā “Searious Business”

Dizaineri un maketētāji

Nanna Bille Cornelsen, komunikācijas speciāliste organizācijā “Zero Waste Europe”

“Blush Design Agency”

Organizācijas, kas piedalījušās materiāla tapšanā

Searious Business is an impact-driven company based in the Netherlands, working towards the goal of zero plastics entering our ocean. They help businesses in the plastic value chain to keep plastics in the economy and out of the environment. Searious Business regularly performs in-depth Cost Benefit Analyses for individual companies or case-by-case examples. For this study, Searious Business has made a high-level overview of the costs and benefits of three plastic packaging cases, comparing reusable plastics with single-use plastics options. www.seariousbusiness.com

"Zero Waste Europe" ir Eiropas tīkls, kas apvieno kopienas, vietējos līderus, ekspertus un pārmaiņu virzītājus ceļā uz atkritumu izskaušanu sabiedrībā. Rosinot veidot ilgtspējīgas sistēmas un mainīt cilvēces attieksmi pret resursiem, šis tīkls paātrina taisnīgu pāreju uz bezatkritumu dzīvesveidu cilvēku un planētas labā. www.zerowasteurope.eu

Šie ieteikumi ir izstrādāti, pamatojoties uz pētījumu "The economics of reuse systems" ("Atkalizmantošanas sistēmu ekonomika"), kas, savukārt, balstās uz zināšanu partnerību starp "Zero Waste Europe" un "Searious Business".

"Zero Waste Europe" pateicas par Eiropas Savienības finansiālo palīdzību. Par šā materiāla saturu ir atbildīga tikai organizācija "Zero Waste Europe". Tajā var nebūt atspoguļots iepriekš minētā finansētāja viedoklis. Finansētāju nevar saukt pie atbildības ne par kādu šeit ietvertās informācijas izmantošanu.

"Zero Waste Europe" un "DUH" pateicas par "Plastic Solutions Fund" finansiālo palīdzību. Par šā materiāla saturu ir atbildīgas tikai autororganizācijas. Tajā var nebūt atspoguļots iepriekš minētā finansētāja viedoklis. Finansētāju nevar saukt pie atbildības ne par kādu šeit ietvertās informācijas izmantošanu.

Politikas ieteikumi

Pētījums “The economics of reuse systems” liecina, ka atkalizmantojams iepakojums var būt dzīvotspējīga alternatīva vienreizlietojamai plastmasai, turklāt arī ekonomiskā ziņā vēlamāks par to, un tas tā ir pat tad, ja atkalizmantojamo iepakojumu ievieš sistēmās, kas sākotnēji bijušas paredzētas vienreizlietojamiem risinājumiem.

Pētījumā ir parādīts, ka, jo vairāk tiek internalizētas vienreizlietojamo risinājumu izmaksas un jo lielāks ir atkalizmantojamā iepakojuma apjoms, jo atkalizmantošana ir ekonomiski dzīvotspējīgāka. Tātad atkalizmantošanas ekonomika ar laiku var kļūt tikai labāka.

Taču, lai atkalizmantošana darbotos labi, ir svarīgi to veidot tā, lai tai būtu augsti snieguma rādītāji, un Regula par iepakojumu un iepakojuma atkritumiem (RIIA) var palīdzēt nodrošināt, ka atkalizmantošana dod solītos rezultātus.

Efektīvu atkalizmantošanas sistēmu priekšnosacījumi jau ir noteikti vairākos pētījumos¹. Tie ir šādi:

- **Sistēmas infrastruktūra:** iepakojuma nodošanas tīkli, nodošanas loģistika, mazgāšanas iekārtas, atkārtota sadale, vienību izsekošana, atmaksa klientiem un darbinieku apmācība;
- **Laba pārvaldība:** skaidri noteikumi par sistēmas darbību, prasības un standarti par iepakojuma dizainu, izmantošanu, savākšanu, mazgāšanu, uzglabāšanu, apstrādi un uzpildīšanu un elementi, pēc kuriem var pārlicināties par sistēmas darbības pareizību un sniegumu;
- **Iepakojuma dizains:** izturība, savietojamība un drošums ir jānodrošina jau dizaina posmā, jo tā var garantēt, ka iepakojumu vienam un tam pašam mērķim varēs izmantot pēc iespējas vairāk reizi. Savietojamību var palielināt, izmantojot universālu dizainu, kas nodrošina, ka iepakojums tiks pieņemts dažādās atkalizmantošanas shēmās;
- **Pietiekami lielas sistēmas:** lai nodrošinātu efektivitāti un izvairītos no sloga pārnesanas uz citiem, ir svarīgi gūt apjomradītus ietaupījumus;
- Sistēmas dzīvotspējai nepieciešamais minimālais iedzīvotāju blīvums: iepakojuma atkalizmantošanas sistēmas darbojas vislabāk tādās vietās, kur iedzīvotāju blīvums nav

¹ [“Reusable Solutions: How governments can help stop single-use plastic pollution”](#) (“Atkalizmantojami risinājumi: kā valdības var palīdzēt apturēt vienreizlietojamās plastmasas piesārņojumu”), *Rethink Plastic Alliance*, 2019; [“Reusable VS single-use packaging – A review of environmental impact”](#) (“Atkalizmantojams iepakojums salīdzinājumā ar vienreizlietojamu iepakojumu: pārskats par ietekmi uz vidi”), *Zero Waste Europe. ReLoop*, 2020; [“The need to set essential criteria for setting up managed pool systems”](#) (“Vajadzība noteikt pamatkritērijus pārvaldītu koplietošanas sistēmu izveidei”), *Zero Waste Europe. Deutsche Umwelthilfe*, 2022.

mazāks par sistēmas dzīvotspējai nepieciešamo; pilsētu teritorijās tās darbojas labāk nekā apdzīvotās vietās, kur iedzīvotāji ir vairāk izkliedēti.

Visi iepriekš minētie parametri ir jāņem vērā, lai nodrošinātu, ka sistēma darbojas efektīvi, sniedz ekonomiskus ieguvumus operatoriem un tiešie lietotāji to var ērti un viegli izmantot.

Regulas par iepakojumu un iepakojuma atkritumiem (RIIA) pārskatīšanas priekšlikumā jau ir ierosināta iepakojuma atkalizmantošanas sistēmu pasākumu bāze, ieskaitot mērķrādītājus konkrētām nozarēm (26. pants), kā arī sniegti norādījumi par tās īstenošanas minimālajām prasībām (VI pielikums), tai skaitā par centralizētu pārvaldības struktūru. Lai gan šie pasākumi un prasības ir būtiski, ar tiem nepietiek, lai nodrošinātu optimālu sistēmas sniegumu, tai skaitā ekonomisko dzīvotspēju, kas ir ļoti svarīga, lai sistēmas īstenošana izdotos.

[Regulas par iepakojumu un iepakojuma atkritumiem \(RIIA\) pārskatīšanas priekšlikumā](#) jau ir ierosināta iepakojuma atkalizmantošanas sistēmu pasākumu bāze, ieskaitot mērķrādītājus konkrētām nozarēm (26. pants), kā arī sniegti norādījumi par tās īstenošanas minimālajām prasībām (VI pielikums), tai skaitā par centralizētu pārvaldības struktūru. Lai gan šie pasākumi un prasības ir būtiski, ar tiem nepietiek, lai nodrošinātu optimālu sistēmas sniegumu, tai skaitā ekonomisko dzīvotspēju, kas ir ļoti svarīga, lai sistēmas īstenošana izdotos.

1. Atkalizmantošanas sistēmu snieguma parametri

Tā kā atkalizmantojams iepakojums būtu jāuztver kā sistēmas, nevis kā atsevišķi produkti (atšķirībā no vienreizlietojamā iepakojuma), **RIIA būtu jānosaka arī minimālie snieguma mērķi**, lai nodrošinātu, ka līdz iepakojuma kalpošanas laika beigām sistēma kopumā tiek izmantota ar pilnu jaudu, arī iepakojuma nodošanas rādītāju un vidējā atkalizmantošanas reižu (ciklu) skaita ziņā. Snieguma prasības ir vajadzīgas arī tādēļ, lai nodrošinātu, ka tas ir lietderīgi vides ziņā, proti, lai kompensētu ietekmes uz vidi palielinājumu, kas saistīts ar ilgāk izmantojamu produktu ražošanu, un lai nodrošinātu, ka lietotāji apņemas tajā pienācīgi iesaistīties, lai tā darbotos cik vien iespējams efektīvi.

Šajā sakarā pētījumā ir pierādījies, ka šie parametri ļoti ietekmē atkalizmantošanas sistēmu un nosaka, vai sistēma ekonomiskā ziņā būs izdevusies vai ne.

Pamatojoties uz iepriekš minēto un pētījuma rezultātiem, mēs iesakām:

- **Regulā par iepakojumu un iepakojuma atkritumiem iekļaut šādas atkalizmantošanas sistēmu snieguma prasības:**
  - **Nodošanas rādītājs:** vismaz 60 % trīs gadus pēc darbības sākuma un 90 % ne vēlāk kā piecus gadus pēc darbības sākuma;
  - **Minimālais rotāciju skaits:** piektajā darbības gadā vidēji 10 rotāciju līdz kalpošanas laika beigām. Šie minimālie nodošanas rādītāji un minimālais rotāciju skaits nosaka atkalizmantošanas sniegumu, ņemot vērā arī trīs līdz piecu gadu pārejas posmu. Ar

deleģēto aktu varētu noteikt arī specifiskāku atkalizmantojama iepakojuma rotāciju minimālo skaitu dažādās materiālu un iepakojuma kategorijās.

2. Ekonomiskie stimuli

Pat ja ir ieviesti būtiskie kritēriji un snieguma prasības, atkalizmantošanas sistēmu panākumi vienmēr ir ierobežoti, ja ar regulatīviem stimuliem nav panākti vienlīdzīgi konkurences apstākļi, kas nodrošina atkalizmantošanas ekonomisko dzīvotspēju. Šie nevienlīdzīgie konkurences apstākļi starp vienreizlietojamu un atkalizmantojamu iepakojumu ir viens no lielākajiem šķēršļiem, kas neļauj atkalizmantošanas sistēmām gūt apjomradītus ietaupījumus. Pašreiz izmaksas, ko sedz iepakojuma ražotāji paplašinātas ražotāja atbildības (PRA) shēmās, neietver ar konkrētu iepakojumu saistītās papildu sekas, ieskaitot piegružošanu un/vai iepakojuma izmešanu nepareizajā atkritumu konteinerā. Tā kā pašreizējās PRA shēmas nesedz vienreizlietojamās plastmasas atkritumu apsaimniekošanas pilnās izmaksas, atkalizmantošanas sistēmas šķiet salīdzinoši dārgākas, jo tajās izmaksas ir internalizētas vairāk. Tāpēc PRA sistēmu finansēta "Pārmaiņu fonda" izveide var būt labs veids, kā sniegt finansiālu atbalstu atkalizmantošanas sistēmām, lai palīdzētu tām pārvarēt šķēršļus, kas kavē ienākšanu tirgū, piemēram, finansēt kapitālieguldījumus atkalizmantojama iepakojuma koplietošanas sistēmās, IT infrastruktūrā, iepakojuma savākšanas transportlīdzekļos vai mazgāšanas iekārtās. Pašvaldības un kopienas var arī izmantot PRA sistēmas ieguldījumiem atkritumu rašanās novēršanā un vietējās atkalizmantošanas sistēmās. Piemēram, Francijas ražotāju atbildības organizācija CITEO velta proporcionālu daļu sava budžeta, lai panāktu, ka 5 % iepakojuma ir atkalizmantojams, – mērķi, kas noteikts Francijas Aprites ekonomikas likumā.

Tāpēc mēs iesakām RIIA iekļaut šādas prasības:

- **Noteikt pienākumu vismaz 20 % no paplašinātas ražotāja atbildības shēmu budžeta veltīt** uzpildāma iepakojuma veicināšanai un atkalizmantošanas infrastruktūras finansēšanai;
- **Uzlikt vienreizlietojamam iepakojumam nodevu, kas redzama maksāšanas brīdī** un kam nevajadzētu būt mazākai par 10 centiem par vienu iepakojuma vienību, un no tās gūtos ieņēmumus izmantot atkalizmantošanas infrastruktūras finansēšanai;
- **Iekļaut vienreizlietojamā iepakojuma eksternalizētās izmaksas** to maksu ekomodulēšanā, kas PRA shēmās maksājamas par iepakojumu, tostarp ņemt vērā sekas, kas saistītas ar piegružošanu, veselības aprūpi un bioloģiskās daudzveidības zudumu.

3) Juridiskā noteiktība, kas ļauj gūt apjomradītus ietaupījumus

Lai izveidotu veiksmīgas atkalizmantošanas sistēmas, ir vajadzīga juridiskā noteiktība. Tā nodrošinātu, ka pareizajos risinājumos tiek veikti ieguldījumi, ļaujot gūt apjomradītus ietaupījumus, kas nepieciešami, lai šīs sistēmas darbotos optimāli. Saistošu atkalizmantošanas mērķrādītāju noteikšana

ir svarīgs solis uz priekšu juridiskās noteiktības nodrošināšanā un ieguldījumu veicināšanā. Tomēr **šiem mērķrādītājiem ir jābūt pietiekami augstiem, lai varētu gūt apjomradītus ietaupījumus.**

Juridiskā noteiktība ir vajadzīga arī tamdēļ, lai būtu skaidrs, kāda ir optimāla sistēma un kā tā būtu jāizveido. Pašreizējā Komisijas priekšlikuma 26. pantā atkalizmantošanai un uzpildei vairumā nozaru (izņemot transporta un e-komercijas iepakojumu) ir noteikti kopīgi mērķrādītāji. Taču, kā atzīts 3. pantā "Definīcijas", atkalizmantošana un uzpilde ir divas dažādas pieejas iepakojumam²: Uzpilde, kā tā definēta priekšlikumā, ir operācija, kuru veicot tiešais lietotājs piepilda savu trauku. Tātad šis trauks patiesībā nav vis iepakojums, bet gan produkts, kas pieder patērētājam. **Tāpēc patērētāja veiktā uzpilde būtu jāuzskata par atkritumu rašanās novēršanas pasākumu un būtu jāieskaita kopējos atkritumu rašanās novēršanas mērķrādītājos. Savukārt atkalizmantošana, kā noteikts priekšlikumā, ir operācija, kuru veicot atkalizmantojams iepakojums, kas ir sistēmas operatoram piederošs līdzeklis, tiek izmantots atkal tam pašam mērķim, kādam tas sākotnēji paredzēts, un tam ir jābūt ietvertam atkalizmantošanas sistēmā.**

Lai novērstu īstenošanas un izpildes panākšanas riskus, šos divus atšķirīgos pasākumus nevajadzētu savā starpā jaukt vai kombinēt. Atkalizmantošanas un uzpildes aprēķina metodes un mērījumi atšķiras. Katru atkalizmantojamā iepakojuma vienību atkalizmantošanas sistēmā var viegli izsekot pēc sērijas numura (noteikt, cik daudz vienību ir laists tirgū, cik daudz atdots atpakaļ, cik daudz reižu vienība ir uzpildīta utt.). Savukārt patērētāju produktu uzpildi mērīt ir ļoti grūti (cik daudz noteikta produkta kilogramu/litru patērētājs uzpilda un cik daudz reižu, utt.), jo īpaši publiskos/zemnieku tirgos. **Tāpēc, ja atkritumu rašanās novēršana un atkalizmantošana tiks skatīta kopā, kļūdas robeža būs ļoti liela un dati – mazāk uzticami.** Turklāt mērķrādītājos nevajadzētu iekļaut vienreizlietojamu iepakojumu, kas tiek nodrošināts uzpildes punktos.

Nemot vērā šo abu veidu acīmredzamās atšķirības un dažādos datu vākšanas attīstības līmeņus, to mērķrādītājus nevajadzētu apvienot, lai izvairītos no riska, ka radīsies ārkārtīgi lielas kļūdu robežas un neuzticami dati un ka tāpēc ietekme uz iepakojuma atkritumu samazināšanu galu galā būs maza.

Tādēļ mēs iesakām:

- Katrai nozarei noteiktos atkalizmantošanas mērķrādītājus sasniegt ar atkalizmantošanas sistēmām. Uzpildes risinājumi ietilpst atkritumu rašanās novēršanas mērķrādītājos un tāpēc ietilpst citās sadaļās;
- Atkritumu rašanās novēršanas mērķrādītājus noteikt vismaz šādā apmērā – 15 % līdz 2030. gadam, 20 % līdz 2035. gadam un 25 % līdz 2040. gadam;
- Noteikt vismaz šādus atkalizmantošanas mērķrādītājus pa nozarēm:
- Transporta iepakojums – 50 % līdz 2030. gadam un 90 % līdz 2040. gadam,
- Līdzņemami dzērieni – 30 % līdz 2030. gadam un 95 % līdz 2040. gadam,

² <https://zerowasteurope.eu/wp-content/uploads/2022/06/Packaging-Reuse-vs-Packaging-Prevention.docx-1.pdf>

- Līdzņemams ēdiens – 20 % līdz 2030. gadam un 75 % līdz 2040. gadam,
- Gan alkoholisko, gan bezalkoholisko dzērienu iepakojums – 20 % līdz 2030. gadam un 75 % līdz 2040. gadam,
- Vīns un stiprie alkoholiskie dzērieni – 10 % līdz 2030. gadam un 30 % līdz 2040. gadam,
- E-komercijas iepakojums – 20 % līdz 2030. gadam un 80 % līdz 2040. gadam,
- Pārtikas iepakojums mazumtirdzniecībā – 20 % līdz 2030. gadam un 75 % līdz 2040. gadam.